

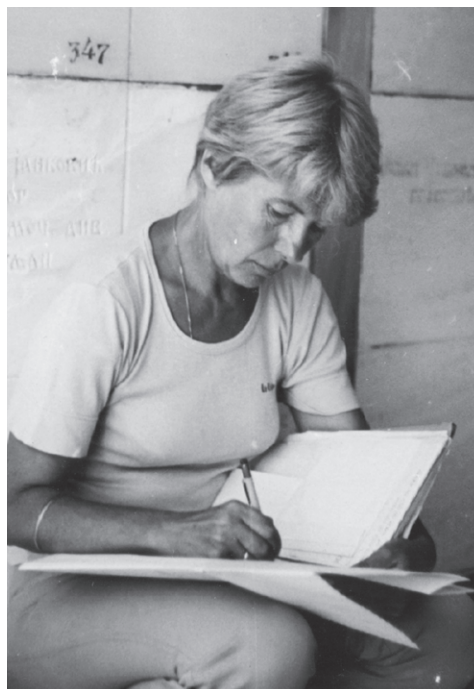
IN MEMORIAM
ОЛИВЕРА КАНДИЋ (1936–2021)

МИЛАДИН ЛУКИЋ

У једној, још увек ненаписаној историји српске заштите градитељског наслеђа, главна пажња би у сваком погледу морала бити посвећена личностима, актерима, носиоцима идеје о немерљивој важности буђења свести и разумевања значаја проучавања и очувања архитектонских уметничких творевина. Разлог за овакво сагледавање је, могло би се рећи, једноставан. У скоро два века трајања мисли и напора да се очувају наши споменици, мањи временски период заузима деловање институционално и правно засноване службе заштите, док је више од једног века ова делатност била обележена деловањем *зналаца и сѝрасника*. Прегалаштво и искуство тих појединаца касније су преточени у прве деценије рада наших установа заштите, а за њихово оснивање управо је и најзаслужнија генерација која је деловала између два светска рата. Један од припадника те генерације, арх. Добросав – Бојко Павловић, имао је обичај да каже: *конѝакѝ са ранијим ѝреѝаоцима, обезбеђује сѝоменику несѝорно бољи конѝинуиѝеѝ*. Овај начин усмене предаје знања и искуства карактеристичан је у временима када су специјалистички курсеви из области конзервације били ретки или их није уопште ни било.

Генерација којој припада и архитекта Оливера Кандић имала је ту привилегију да слуша живо искуство архитеката: Ђурђа Бошковића, Александра Дерока, Слободана Ненадовића, Иве Здравковића, Добросава Павловића и др. Поред упућивања у теорију архитектуре, добијали су истовремено и путоказе за откривање техника лечења старих грађевина, обуку за рад на скелама, директан сусрет и контакт с архитектонским елементима, материјалима и алатима. Оливера се, након дипломирања на Архитектонском факултету, 1960. године запошљава у Републичком заводу за заштиту споменика културе, као сарадник који је још током студија био укључен у разне послове на терену (Сопоћани, Улпијана, Сочаница, Грачаница, Раваница, Петрова црква, Бач и др.). Девет година касније, одбранила је магистарски рад на Филозофском факултету у Београду: *Куле-звоници уз цркве православној кулима у средњовековној Србији*. Као стипендиста грчке владе, похађала је факултет у Атини (1967), а касније се усавршавала и у библиотекама у Оксфорду (1989/1990). Током радног века, Оливера је била један од најдопадљивијих следбеника школе професора Ђурђа Бошковића, који је утемељио архитектонску археологију као приступ у раду на споменицима. Постепено је откривала начине *чишћења зидова*, проницала у тајне просторних склопова, идеја и мисли старих градитеља. Са осталим колегама из генерације, архитектама: Милком Чанак Медић, Војиславом Краћем, Јованом Нешковићем, Светиславом Вученовићем, Браниславом Вуловићем и др., борила се не само за праксу увођења детаљних архитектонских истраживања пре извођења конзерваторско-рестаураторских радова него и за теоријско и методско уздизање дисциплине на ниво најсавременијих европских (светских) приступа и схватања заштите грађевине као аутентичне историјске целине.

Ваља подсетити да Оливера и њена генерација започињу озбиљне послове на заштити градитељског наслеђа управо у времену дефинисања и усвајања *Венецијанске њовеле*, темељног документа конзерваторске професије током више деценија које су уследиле. Конзерваторска сцена тадашње Југославије била је узаврела од стручних скупова, семи-

нара, сусрета конзерватора жељних нових сазнања, покрећу се значајни пројекти, размењују искуства и супротстављају ставови и приступи. У таквој атмосфери били су присутни и антагонизми, често изражавани и у самим установама заштите, а посебно када би се у жижи пажње нашао корпус средњовековних сакралних грађевина. Било је потребно изборити се да архитектонске вредности добију право место и постану део укупног интегритета наших најзначајнијих споменика у односу на живопис, односно унутрашњу литургијску опрему храмова, који су у духу времена најчешће истицани и тумачени као примарна уметничка достигнућа. Генерацијски допринос у којем Оливера има истакнуто место, највише се односи, поред унапређења методологије рада у конзервацији, на подизање нивоа разумевања ликовно-уметничког интегритета историјских грађевина и непоновљивих и неодвојивих вредности симбиозе архитектуре, зидног сликарства и занатско-уметничких достигнућа. Нарочиту важност има то што је питање интегритета споменика проширено и на просторно-историјски оквир и амбијент. Истраживања, конзервација и презентација средњове-

ковних манастирских целина са свим структурним елементима постали су неодвојиви део праксе проучавања градитељског наслеђа.

Оливерин први самостални пројекат и руковођење радовима била је конзервација куполе Алтум Алем џамије у Новом Пазару (1961), а потом следе и сложени дугогодишњи радови на најзначајнијим манастирским комплексима: Св. Петра Коришког, Градца, Сопоћана, Милешеве, Старе и Нове Павлице, Павловца под Космајем и др. споменицима. Оливера Кандић је била васпитана у духу строге дисциплине доношења одлука кроз студиозна разматрања целине споменика. Опрезност је била одлика њеног карактера и обједињавала је истовремено префињени осећај за стара здања. Из тог су произашли високи резултати. У Св. Петру Коришком откривени су важни делови манастирских грађевина и заштићени (1961–1963); у манастиру Градац изведени су конзерваторско-рестаураторски радови који и данас представљају школски узор у приступу, након анкетирања десетина најбољих познавалаца историје архитектуре широм бивше Југославије (1962–1976); сличан приступ је примењен и на цркви у Сопоћанима, где су грађевини враћени првобитни облици (1965–1966, 1975–1989, 1997–1998); на цркви манастира Милешеве, минуциозним архитектонско-археолошким сондирањима враћени су првобитни елементи, а читава унутрашњост узорно конзервирана и презентована (1980–1996); у наведеним манастирима су паралелно извођени истраживачки радови на остацима манастирских насеља и откривене до тада непознате просторне структуре које су пружиле многобројне податке о средњовековном монашком животу; на острвима Крфу и Виду у Грчкој обављани су дуготрајни радови (1981–1992) на заштити и уређењу комплекса споменика из Првог светског рата: гробље војника Дринске дивизије у селу Агиос Матеос, спомен-обележје у Гувији и Маузолеја на острву Видо, који су постали достојни репрезенти и сведочанства српске трагедије у Првом светском рату.

Оливера Кандић је радила и на другим споменичким целинама и објектима, а резултате и ис-

ходе својих истраживања публиковала је у преко шездесет посебних књига, студија и чланака. Била је активан учесник многих научних скупова у земљи и иностранству, а држала је и јавна предавања о српским средњовековним споменицима. Прикупљала је и обрађивала материјал о савременом коришћењу споменика за изложбу на *II интернационалном конгресу архитеката и техничара конзерватора* у Венецији, 1964. године, приликом усвајања *Венецијанске повеље*; активно суделовала и била координатор српског научног материјала за изложбе и интернационалну конференцију *Секуларна средњовековна архитектура на Балкану и њена презентација*, у Солуну 1997; била је члан Генералног саветодавног комитета AIMOS у Солуну и активан учесник конференције; добитник је признања и награда ДКЈ и ДКС, чији је била и председник (1997–2000); била је члан државних комисија за споменике највише категорије, уредник *Гласника ДКС*, и члан редакције часописа *Саопштења*.

Из Оливерине библиографије (објављена у *Гласнику ДКС* 33), могу се посебно издвојити књиге: *Архитектура прве половине XIII века*, у: Споменици српске архитектуре средњег века (са М. Чанак-Медић), Београд, 1995; *Градац, историја и архитектура манастира*, Београд, 2005; *Сопоћани, историја и архитектура манастира*, Београд, 2016. У заштиту и проучавање ова три споменика, Оливера је уградила највише труда, рада, жеља и емоција, верујући, као и сви истакнути представници њене генерације, да ће својим свестраним ангажовањем и обновама та градитељска здања бити сачувана за будућност и да ће ту заоставштину будући нараштаји умети да вреднују и цене, да ће им то развијати сензибилитет за праве вредности и утицати на њихово целокупно схватање света. Због свега овога, због подстицаја и разумевања које је пружала и испољавала, неизмерно смо јој захвални за све што је урадила.

Миладин С. Лукић,

архитекта

Републички завод за заштиту

споменика културе, Београд

miladin.lukic@heritage.gov.rs